

М. В. Вихор
канд. екон. наук, доцент,
зав. кафедри менеджменту Білоцерківського НАУ,
Р. І. Плугатор
канд. екон. наук, доцент

ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ МАЛОГО І СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ В АГРАРНИХ РЕГІОНАХ

Розглядаються принципи і практичний досвід розвитку малого і середнього бізнесу в аграрному регіоні. Аналізується роль і місце малих підприємств в економіці регіону. Розглядається вплив окремих чинників на розвиток малого бізнесу, зокрема діяльність місцевих органів влади

КЛЮЧОВІ СЛОВА: малий бізнес, сільські території, соціально-економічні проблеми села, практичний досвід.

KEY WORDS: rural areas, small business, social-economical problems of villages, practical experience/

Питання розвитку аграрних регіонів перебувають, останнім часом, у центрі посиленої уваги науковців і політиків. Це пов'язано із значними деформаціями в реалізації аграрних реформ, що породили великі соціально-демографічні проблеми на селі. Не вдаючись детально в характеристику зазначених проблем, які достатньо досліджені вітчизняними вченими [4, 10, 12], зауважимо, що одним із шляхів їх вирішення називають стимулювання у сільській місцевості розвитку малого і середнього бізнесу. Це дасть можливість створити нові робочі місця, що сприятиме закріпленню населення на селі, наповненню місцевих бюджетів, збереженню і розвитку соціальної інфраструктури.

Але, не зважаючи на значні зусилля органів державної влади та місцевого самоврядування в цьому напрямку, стійкої позитивної динаміки розвитку малого і середнього бізнесу в сільській місцевості досягти не вдається. З іншого боку, в багатьох аграрних регіонах, у тому числі і в Білоцерківському районі Київської області нагромаджений позитивний досвід вирішення цієї проблеми який може бути корисним для науковців і практиків.

Серед фахівців, які останнім часом досліджували проблематику розвитку малого підприємництва в Україні, можна виділити З. Варналія [5], В. Виговську [6], Кириченко О. та Ваганова К. [8], Комарницького І. та Офіка М. [9]. Окремі аспекти розвитку малих і

середніх підприємств у сільських територіях розглядали М. Малик [10], В. Рябоконь [11] та інші фахівці. В той же час багато практичних аспектів цієї проблеми потребують більш глибокого розгляду.

Метою даної публікації є виявлення та узагальнення позитивного практичного досвіду розвитку малого і середнього бізнесу в аграрних регіонах.

Сучасну економіку будь-якої розвиненої держави не можна уявити без значної ролі в ній підприємств малого і середнього бізнесу. У світовій системі господарювання, за даними ООН, малий і середній бізнес забезпечує робочими місцями близько 50 % працюючого населення світу, а його питома вага у валовому внутрішньому продукті становить, залежно від країни, від 33 до 66 % [9].

Що стосується України, то, за даними науковців, на кінець 2006 року у малих підприємствах працювало лише 6,2 % від усього працездатного населення. Виробництво продукції, робіт і послуг у них становило в цьому ж році 7,5 % від їх загального обсягу по країні, а частка у валовому національному продукті складала близько 8 % [6]. Причому в останні роки зазначені показники мають тенденцію до зниження. Це є свідченням як високого потенціалу розвитку малого бізнесу в Україні, так і значних проблем на його шляху.

Слід відмітити, що українська держава приділяє певну увагу розвитку малого бізнесу в країні і, зокрема, в сільській місцевості. Свідченням цьому є прийняття у 2006 році відповідних законодавчих актів [1, 2]. Крім того одним із завдань Державної цільової програми розвитку українського села на період до 2015 року визначено підвищення рівня ефективної зайнятості, посилення мотивації сільського населення до розвитку підприємництва у сільській місцевості як основної умови підвищення рівня життя населення [3]. Цим же документом передбачені заходи по стимулюванню розвитку підприємництва у сільській місцевості як у сільському господарстві, так і в не сільськогосподарській сфері.

Ці та інші заходи сприяли позитивній динаміці розвитку малого бізнесу, особливо в кінці 90-х років минулого століття та на початку нинішнього [7]. Так до 2003 року щорічний темп приросту кількості малих підприємств в Україні становив 8—10 %, в Київській області 12—17 %, у Білоцерківському районі — 20—25 %. У порівнянні з 1995 роком кількість таких підприємств у 2007 році зросла в Україні майже в 3,3 разу, в Київській області — в 4,7 разу, у Білоцерківському районі — в 4,9 разу. Хоча, слід відмітити, що в останні роки ці темпи значно знизилися, а в Білоцерківському районі навіть стали від'ємними (рис. 1).

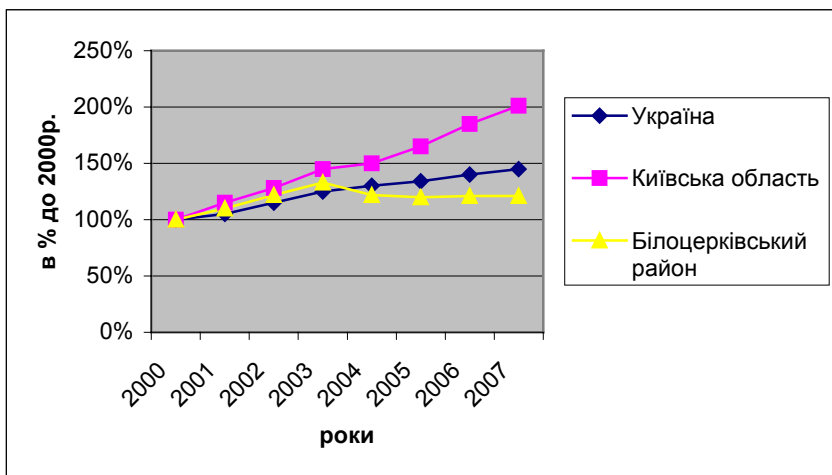

Рис. 1. Темпи росту кількості малих підприємств в Україні, Київській області та Білоцерківському районі

Але, не дивлячись на це, по показнику кількості підприємств малого бізнесу на 10 тис. населення Білоцерківський район має суттєво вищі результати, ніж Київська область і Україна. Так, у 2007 році в районі нараховувалось 160 таких підприємств на 10 тис. населення, тоді як у Київській області 66, а в Україні 68.

Важливим соціально-економічним показником, який характеризує рівень розвитку малого бізнесу в регіоні, є зайнятість населення. В районі у 2008 році на підприємствах малого бізнесу було зайнято близько 4,5 тис. працюючих, що становить більше 13 % від кількості населення у працездатному віці. По цьому показнику Білоцерківський район має значно кращі позиції, ніж Київська область і Україна в цілому (табл. 1).

Таблиця 1

**РІВЕНЬ ЗАЙНЯТОСТІ НА МАЛИХ ПІДПРИЄМСТВАХ У %
ДО КІЛЬКОСТІ НАСЕЛЕННЯ У ПРАЦЕЗДАТНОМУ ВІЦІ**

Роки Регіони	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Україна	6,1	6,5	6,8	7,2	6,8	6,5	6,2	6,3
Київська область	5,8	6,4	6,7	7,1	6,8	6,7	6,5	6,6
Білоцерківський район	6,1	6,9	7,8	8,2	10,4	15,2	11,6	12,8

Частка продукції малих підприємств за останні три роки становить близько 15—16,5 % по відношенню до обсягів валового виробництва продукції району. На малих підприємствах району щорічно зростає обсяг реалізації продукції, який у 2008 році складав більше 90 млн гривень. До бюджетів всіх рівнів від підприємств малого бізнесу району за 2008 рік надійшло близько 25 млн гривень, що становить 34 % від загального обсягу всіх бюджетних надходжень. Очікується, що частка малих підприємств у формуванні доходної частини бюджетів зростатиме і надалі.

Серед факторів, які мають позитивний вплив на розвиток малого бізнесу в районі правомірно виділити дві групи. До об'єктивних факторів відносяться, насамперед, вигідне економіко-географічне положення району. Він розміщений у безпосередній близькості від міста Білої Церкви з великим промисловим і людським потенціалом, розвинутою інфраструктурою. Позитивно на розвиток підприємництва в районі впливає також близькість до м. Києва з його потужними фінансовими і ресурсними можливостями.

Друга група факторів відноситься до факторів суб'єктивного характеру, які включають у себе здатність та практичні кроки місцевих органів влади і самоврядування до реалізації потенціалу розвитку малого підприємництва в регіоні. У цьому зв'язку Білоцерківською райдержадміністрацією та районною радою зроблено ряд практичних кроків, які дали суттєвий позитивний результат. Так, у районі розроблена, діє і щорічно оновлюється Програма розвитку малого підприємництва, яка, по суті є складовою частиною Програми соціально-економічного розвитку району до 2015 року. Метою Програми є створення сприятливого підприємницького середовища у районі. Досягнення цієї мети пов'язане з реалізацією ряду пріоритетних завдань, до числа яких відносяться удосконалення нормативного регулювання сфери малого бізнесу, формування інфраструктури підприємництва, вдосконалення регуляторної політики, спрощення реєстраційних та дозвільних процедур та інше. Важлива роль у Програмі відводиться підвищенню ролі малого бізнесу у вирішенні соціально-економічних проблем села.

Структурно Програма розвитку малого підприємництва в районі складається з п'яти основних блоків. У першому блоці «Впорядкування нормативного регулювання підприємницької діяльності» визначені такі заходи, як проведення моніторингу ефективності впливу регуляторних актів на динаміку ділової актив-

ності малого бізнесу. Передбачено також проведення публічних обговорень проектів регуляторних актів за участю суб'єктів підприємництва, їх об'єднань, науковців, у тому числі, в рамках створеної в районі Координаційної ради з питань розвитку підприємництва. Особлива увага приділена удосконаленню системи державної реєстрації суб'єктів господарювання та дозвільної системи на принципах електронного єдиного вікна.

В другому блоці Програми «Фінансово-кредитна та інвестиційна підтримка» передбачені такі заходи, як надання фінансової підтримки впровадженню суб'єктами підприємницької діяльності інвестиційних проектів через часткове відшкодування з місцевих бюджетів відсоткових ставок за кредитами. Зокрема, у 2009 році на ці потреби планується виділити 50 тис. грн, у 2010 — 100 тис. грн.

Серед інших заходів у рамках цього блоку є надання фінансової підтримки не зайнятому населенню через виплату разової допомоги по безробіттю для започаткування підприємницької діяльності загальним обсягом 95 тис. грн щорічно. Передбачена також дотаційна допомога підприємствам, що забезпечують працевлаштування безробітних громадян на додаткові робочі місця, надаючи перевагу соціально незахищеним верствам населення, на що виділяється близько 160 тис. грн щорічно.

Третім блоком Програми «Ресурсна та інформаційна підтримка розвитку малого підприємництва» намічені заходи по створенню реєстру майна комунальної власності у районі та опублікування його через засоби масової інформації, залученню підприємств до виконання районних програм і проектів, як наприклад, Програми молодіжного житлового будівництва. В рамках інформаційної підтримки передбачено також функціонування комунально-інформаційних «гарячих ліній» для підприємств, створення веб-сторінки підприємця на офіційному сайті райдержадміністрації, забезпечення доступу підприємців до пакетів типових документів для започаткування підприємницької діяльності та інше.

У четвертому блоці Програми «Формування інфраструктури підприємництва» визначені заходи по створенню у районі лізингового центру, ініціювання створення та підтримку підприємств малого бізнесу, що надають інформаційні, консалтингові, юридичні, тренінгові та інші послуги для суб'єктів підприємницької діяльності.

В рамках п'ятого блоку Програми «Підвищення кваліфікації кадрів для сфери підприємництва» передбачено надання консультаційних послуг підприємцям з питань законодавства і оподатку-

вання, менеджменту та маркетингу, розробки бізнес-планів. Визначені засоби по навчанню і підвищенню кваліфікації суб'єктів підприємницької діяльності, в тому числі, не зайнятого населення, для навчання їх основам ведення власного бізнесу.

По кожному із зазначених блоків та пунктів Програми розвитку малого підприємництва у районі визначені конкретні терміни, виконавці, джерела фінансування та очікувані результати, що дає можливість здійснювати ефективний контроль за ходом її виконання.

Крім щорічного заслуховування звіту про виконання Програми на колегії райдержадміністрації, хід її виконання розглядається на засіданнях Координаційної ради з питань розвитку підприємництва при Білоцерківській райдержадміністрації, яка створена ще у 2005 році. Головними завданнями Координаційної ради є аналіз стану та тенденцій розвитку підприємництва у районі, участь у розробці та контроль за ходом виконання районної програми розвитку підприємництва» підготовка та розгляд нормативних актів з питань підприємницької діяльності, координація дій органів влади та роботодавців з питань зайнятості населення, створення робочих місць, сприяння підприємницькій діяльності.

Враховуючи важливість розвитку підприємництва у районі, Координаційну раду очолює особисто голова райдержадміністрації, а заступниками є перший заступник голови райдержадміністрації та директор Білоцерківського міськрайонного центру зайнятості. До її складу входять також керівники інших структур виконавчої влади, представники підприємств та їх організацій.

В районі створена спілка підприємців малого та середнього бізнесу. В своїй діяльності вона тісно співпрацює з відповідними підрозділами райдержадміністрації. При підтримці облдержадміністрації діє Білоцерківський регіональний бізнес-центр сприяння розвитку малого та середнього бізнесу в регіоні.

Підприємницька діяльність у Білоцерківському районі охоплює багато напрямків і сфер. Найбільша кількість підприємств задіяна у сфері торгівлі. На території району діють більше 200 торговельних підприємств, у тому числі 164 магазини продовольчих товарів. Майже 100 магазинів здійснюють торгівлю підакцизними товарами.

Останнім часом багато суб'єктів підприємницької діяльності почали працювати у сфері оптово-роздрібної торгівлі паливо-мастильними матеріалами та в сфері транспорту. Саме за рахунок приватних організацій в районі повністю вдалося вирішити питання автотранспортних пасажирських перевезень на маршрутах, загальною протяжністю понад 1,5 тис. км.

Таким чином, практичні заходи органів місцевої влади та самоврядування району, в тому числі, в рамках Програми розвитку малого і середнього бізнесу в великій мірі сприяють розвитку підприємницької діяльності, посиленню ролі малого бізнесу у вирішенні найгостріших соціально-економічних проблем району та збільшенні його вкладу у забезпечення стабільного соціально-економічного розвитку району.

З іншого боку, є багато факторів, які об'єктивно гальмують позитивні процеси. Це і недосконалість законодавства з питань розвитку підприємництва, недостатня фінансово-кредитна, майнова підтримка малих підприємств. Проблемними залишаються питання оподаткування цих підприємств. Це є свідченням того, що процеси розвитку малого підприємництва в сільських регіонах відбуваються суперечливо і потребують подальшого наукового й організаційного підкріплення.

Література

1. Закон України від 19 жовтня 2000 року № 2063-III «Про державну підтримку малого підприємництва».
2. Закон України «Про національну програму сприяння розвитку малого підприємництва в Україні» / Відомості Верховної Ради. — 2001. — № 7. — Ст. 35.
3. Постанова Кабінету Міністрів України від 19 вересня 2002 р. № 1158 «Про затвердження Державної цільової програми розвитку українського села на період до 2015 року».
4. *Барановський М. О.* Аграрна складова депресивності сільських територій // Економіка АПК. — 2008 — № 6 — С. 140—146.
5. *Варналій З. С.* Мале підприємництво України як чинник регіонального розвитку // Актуальні проблеми економіки. — 2004. — № 4. — С. 64—73.
6. *Виговська В. В.* Малий бізнес України: сучасний етап і тенденції розвитку // Актуальні проблеми економіки. — 2009. — № 1. — С. 59—64.
7. Діяльність малих підприємств 2005: Статистичний збірник / Держкомстат України; За ред. І. М. Жук. — К., 2006. — 256 с.
8. *Кириченко О. А., Ваганов К. Т.* Стратегія розвитку малого та середнього бізнесу в Україні // Актуальні проблеми економіки. — 2008. — № 1. — С. 103—118.
9. *Комарницький І., Офік М.* Проблеми розвитку малого та середнього підприємництва // Регіональна економіка. — 2005. — № 4. — С. 50—58.
10. *Малик М. Й.* До питання сталого розвитку сільських територій // Економіка АПК. — 2008. — № 5. — С. 51—54.

11. Рябоконь В. П. Основні напрямки соціально-економічної перебудови та розвитку українського села // Економіка АМС. — 2008. — № 6. — С. 3—7.

12. Онищенко О. М., Юрчишин В. В. Сільський розвиток: основи методології та організації // Економіка України. — 2006. — № 10. — С. 4—12.

Стаття надійшла до редакції 23.06.2009

УДК 631.95:657.6

О. В. Вороновська

канд. екон. наук, доцент, завідувач кафедри
(Таврійський державний агротехнологічний університет)

РОЗВИТОК ЕКОЛОГІЧНОГО АУДИТУ ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬ СІЛЬСКОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ

Стаття присвячена проблемам раціональності землекористування. Наголошується на необхідності прикладного використання існуючих теоретичних розробок і нормативних актів щодо збереження родючості, раціоналізації структури сільськогосподарських угідь, залучених у виробництво

КЛЮЧОВІ СЛОВА: — екологічний аудит, сільськогосподарські землі, інформаційна база, облікове забезпечення, екологічні чинники.

KEY WORDS: — ecological audit, agricultural fields, information base, accountant supply, ecological factor.

Найціннішою частиною земельних ресурсів є сільськогосподарські землі, оскільки вони забезпечують людство продуктами харчування. Через діяльність людини зменшуються площі земель сільськогосподарського призначення, структура ґрунтів деградує, вони перенасичені шкідливими хімічними сполуками, мають дефіцит вологи або пере зволоженість, надлишок води та їхню засоленість. Повсюдно родючість ґрунту катастрофічно зменшується. Потрібні термінові заходи для відтворення структури й родючості ґрунтів. Головним інструментом, який дозволить вирішити дану проблему, є екологічний аудит.

Вітчизняні вчені та практики в різний час внесли значний вклад у дослідження та формування правових, організаційно-методичних, економічно-правових, організаційно-методологічних основ становлення та розвитку екологічного аудиту. Основні теоретичні аспекти формування екологічного аудиту в Україні